

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงการผลิตทางการเกษตรของชุมชนชนบท มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงการผลิตทางการเกษตร จากการผลิตเพื่อยังชีพสู่การผลิตเพื่อขาย และอิทธิพลของความเชื่อและความสัมพันธ์ของชุมชนที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการผลิตทางการเกษตร พื้นที่ที่ศึกษาคือ หมู่บ้านห้วยไม้หก หมู่ที่ 6 ตำบลม่อนจอง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นวิธีการวิจัยและเพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ จึงได้ใช้วิธีการเก็บข้อมูลหลายวิธีด้วยกัน ได้แก่ การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ และการบันทึกข้อมูลภาคสนาม โดยที่ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง และข้อมูลได้รับการตรวจสอบทุกระยะ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงการผลิตทางการเกษตร จากการผลิตเพื่อยังชีพไปสู่การผลิตเพื่อขาย

การผลิตทางการเกษตรของบ้านห้วยไม้หก แบ่งได้ 3 อย่าง ได้แก่ การเข้าป่าหากิน (เซาะกิน) การเกษตรกรรม และการเลี้ยงสัตว์ แต่เดิมมีลักษณะเป็นแบบยังชีพ ปัจจุบันไม่ได้มีการผลิตเพื่อยังชีพเพียงอย่างเดียว ยังมีลักษณะของการผลิตกึ่งยังชีพกึ่งขาย และมีบางส่วนที่ได้ทำการผลิตเพื่อขายเป็นรายได้สู่ครอบครัวด้วย

1.1 การเข้าป่าหากิน (เซาะกิน)

บริเวณพื้นที่ตั้งของหมู่บ้านอยู่ในบริเวณเขตป่าสงวนแห่งชาติอำเภออมก๋อย ซึ่งมี ป่าไม้อุดมสมบูรณ์ และมีสัตว์ป่ามากมาย ดังนั้นบริเวณนี้จึงเป็นแหล่งอาหารของชาวบ้านห้วยไม้หก ตั้งแต่สมัยก่อนจนถึงปัจจุบันนี้ สมัยก่อนพื้นที่บริเวณนี้จะถูกประกาศให้เป็นพื้นที่เขตป่าสงวนแห่งชาตินั้น ชาวบ้านได้เข้าไปหาของกินได้ง่ายเพราะไม่มีเจ้าหน้าที่มาคอยตรวจตราดูแลเมื่อพื้นที่บริเวณนี้ประกาศให้เป็นพื้นที่เขตป่าสงวนแห่งชาติ ชาวบ้านก็ยังคงไปหาของป่ากันอยู่ แต่ต้องระวังเจ้าหน้าที่อนุรักษ์เพราะถ้าหาไปพบกับเจ้าหน้าที่ดังกล่าว จะถูกจับกุมและถูกปรับ การเข้าป่าหากินของบ้านห้วยไม้หก ส่วนใหญ่จะใช้เพื่อการบริโภคภายในครอบครัว หรือบางครั้งก็เอามาแบ่งขายและแลกเปลี่ยนกับสิ่งอื่น ๆ

1.2 การเกษตรกรรม

ในสมัยก่อนการทำนาในบ้านห้วยไม้หก มีการทำนา 2 แบบ คือ การทำนาหว่านกล้ากับการทำข้าวไร่ เนื่องจากบริเวณพื้นที่เพาะปลูกที่อยู่บริเวณรอบ ๆ นั้นมีน้ำสำหรับใช้ในการเพาะปลูกไม่เพียงพอ มีน้ำน้อย ทำให้ปลูกข้าวได้ไม่มากและไม่สอดคล้องความต้องการของครัวเรือน จึงจำเป็นต้องขึ้นดอยไปปลูกข้าวไร่ การปลูกข้าวไร่ พื้นที่ที่ใช้อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติในปัจจุบัน แต่ก่อนยังไม่มีเจ้าหน้าที่อนุรักษ์เข้าไปดูแล ชาวบ้านจึงจับจองพื้นที่และเผาทำลายสำหรับเตรียมปลูกข้าวไร่ ในการปลูกข้าวไร่นี้ชาวบ้านจะหยอดเมล็ดพันธุ์ฝักต่าง ๆ ลงไว้ด้วย เช่น แดงกวา พักทอง ผักชี ต้นหอม ถั่วต่าง ๆ เป็นต้น เมื่อได้ผลผลิตก็นำมาใช้บริโภคภายในครอบครัวหรือเอาไว้แลกเปลี่ยนกับของอื่น ๆ ที่จำเป็น และต้องการใช้ในครัวเรือน

การทำนาปลูกข้าวสมัยก่อน พื้นที่เพาะปลูกอยู่ห่างไกลจากแหล่งน้ำ จะมีการขุดเหมืองสำหรับส่งน้ำเข้าพื้นที่นา สมัยนั้นปริมาณน้ำมีน้อย การเตรียมพื้นที่ปลูกข้าวจะใช้ควายไถนา ทำให้ต้องใช้เวลานานในการเตรียมพื้นที่ประมาณเดือนกว่า ๆ จึงจะเสร็จและปลูกข้าวได้ ทำให้น้ำที่ไหลมาตามเหมืองนั้นแห้งขอดไปเสียก่อน ไม่เพียงพอต่อการปลูกข้าว แต่ปัจจุบันปริมาณน้ำที่ใช้ในการเพาะปลูกมีปริมาณมากขึ้น ซึ่งอาจเนื่องมาจากมีการเก็บกักน้ำไว้ใช้จากโครงการชลประทานขนาดเล็กเป็นฝายกั้นลำน้ำห้วยไม้หก ชื่อว่าฝายทิ้วซอ ที่สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2536 และขณะเดียวกันการเตรียมพื้นที่ปลูกก็ไม่ได้ใช้ควายไถนา แต่ใช้รถไถนาเข้ามาช่วยไถนาแทนควาย ทำให้ใช้เวลาในการเตรียมพื้นที่น้อยลง เหมือนที่ลุงสุแน สุจอก กล่าวว่า สมัยก่อนเวลาทำนาใช้ควายไถนา ใช้เวลาถึงเดือนกว่าถึงจะปลูกข้าวได้ แต่เดี๋ยวนี้ไม่ใช้ควายไถนาเขาใช้รถไถไถนาแทน ใช้เวลาประมาณ 10 วันก็ปลูกข้าวกันได้แล้ว

สมัยก่อนการปลูกข้าวส่วนใหญ่ได้แรงงานจากสมาชิกในครอบครัว และมีการแลกเปลี่ยนแรงงานซึ่งกันและกัน ระหว่างญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้เคียงกันจะเรียกกันว่า “เอาวัน ใ้วัน” ซึ่งจะช่วยกันตั้งแต่การเตรียมพื้นที่ การปลูกและเก็บเกี่ยว สำหรับการแลกเปลี่ยนแรงงานปัจจุบันนี้ก็ยังคงมีการ “เอาวัน ใ้วัน” กันอยู่เหมือนสมัยก่อน แต่ก็มีมีการจ้างแรงงานเพิ่มขึ้นด้วย ซึ่งเป็นลักษณะของคนที่มาเอาวันนั้นไม่มีพื้นที่นาเพาะปลูก ก็เลยเอาเป็นข้าวเปลือก 1 ปี๊บต่อวัน หรือคิดเป็นค่าแรงวันละ 60 บาท และการแลกเปลี่ยนแรงงานในปัจจุบันนี้จะพึ่งพากันในส่วนของการปลูกและเก็บเกี่ยวเป็นส่วนใหญ่ ส่วนการเตรียมพื้นที่ปลูกนั้นจะเป็นของใครของมัน ที่ของใครก็ทำกันเอง แต่ก็มีส่วนน้อยที่ยังช่วยกันเตรียมพื้นที่อยู่ซึ่งเป็น

ญาติพี่น้องกันเอง การเตรียมพื้นที่ปลูกของแต่ละคนอาจเป็นเพราะเนื่องมาจากมีรถไถเข้ามาช่วยทำ ทำให้งานเร็วขึ้นและไม่จำเป็นต้องใช้แรงงานคนมาก

การทำนาสมัยก่อน บ้านห้วยไม้หกจะทำสองลักษณะดังที่กล่าวตอนต้น แต่ปัจจุบันนี้ชาวบ้านห้วยไม้หกจะทำนาปลูกข้าวหวานกล่ำ เกือบทั้งหมดของชาวบ้านที่มีพื้นที่ปลูกและไม่นิยมเข้าป่าขึ้นดอยไปทำไร่ อาจเป็นเพราะมีเจ้าหน้าที่อนุรักษ์คอยตรวจตราดูแลค่อนข้างเข้มงวด เนื่องจากพื้นที่ที่ทำข้าวไร่เป็นของพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติอำเภออมก๋อย และบ้านห้วยไม้หก ในช่วงปี พ.ศ.2534 ได้อยู่ในโครงการพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ จึงทำให้การปลูกข้าวไร่ค่อยลงไป จนเกือบไม่มีใครปลูกข้าวไร่ในบริเวณดังกล่าว แต่ยังมีชาวบ้านบางคนเป็นส่วนน้อยยังคงปลูกข้าวไร่อยู่ในบริเวณอื่น เช่น ที่เหล่าโงงฟ้า เป็นพื้นที่อยู่ห่างจากหมู่บ้านไปมาก

การทำนาปลูกข้าวของชาวบ้านจะปลูกสำหรับกินกันในครอบครัว และปลูกเพื่อให้เพียงพอต่อการบริโภคตลอดปี ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ปลูกข้าวได้ไม่พอกินตลอดปีก็จะไปขอซื้อหรือเอาของอย่างอื่นไปแลกข้าวกับชาวบ้านหรือเพื่อนบ้านที่ปลูกข้าวได้มาก และสมาชิกในครอบครัวมีน้อย ทำให้ข้าวเหลือพอที่จะขายให้หรือเอาไปแลกของอย่างอื่นได้ นอกจากนี้ก็มีชาวบ้านบางคนที่ไม่ใช่พื้นที่ปลูกข้าว แต่ทำอาชีพอื่น ๆ เช่น เลี้ยงสัตว์ก็จะไปซื้อข้าวมากินเหมือนกัน บางครั้งถ้าข้าวไม่พอกินภายในหมู่บ้านก็มีชาวบ้านบางคนออกไปซื้อข้าวมาขายในหมู่บ้าน จะเห็นได้ว่าภายในหมู่บ้านปลูกข้าวสำหรับกินภายในครอบครัวเท่านั้น ไม่ได้ปลูกเพื่อขายโดยเฉพาะ จะขายก็ต่อเมื่อได้ข้าวจำนวนมากและเพียงพอต่อสมาชิกในครอบครัวแล้ว

การปลูกข้าวไร่ ในสมัยก่อนจะทำให้ชาวบ้านได้พืชผักบางส่วนที่ปลูกร่วมกับข้าวไร่ เช่น แตงกวา ถั่ว มาบริโภคด้วย แต่ปัจจุบันเมื่อข้าวไร่ไม่ได้ปลูกกันหรือปลูกน้อยลงทำให้พืชผักเหล่านี้ต้องมาปลูกในบริเวณที่ตั้งบ้านเรือนของตนเอง และมีการปลูกสวนครัวใช้บริโภค เช่น ผักกาด ผักชี แตงกวา เป็นต้น แต่ชาวบ้านบางคนที่มีสวนยาสูบก็ปลูกพืชเหล่านี้ในสวนยาสูบแทรกไปด้วยไว้สำหรับบริโภคในครัวเรือน

ในส่วนของ การปลูกยาสูบ แต่เดิมชาวบ้านก็มีการปลูกยาสูบกันอยู่แล้ว จะปลูกไว้สำหรับบริโภคเนื่องจากชาวบ้านที่หมู่บ้านนี้ นิยมบริโภคยาสูบกันเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งผู้บริโภคมียังทั้งผู้หญิงและผู้ชาย สูบกันมาตั้งแต่สมัยรุ่นพ่อแม่จนถึงปัจจุบันก็ยังคงสูบกันอยู่ พื้นที่ปลูกยาสูบในหมู่บ้านจะปลูกกันเป็นส่วนน้อยและพื้นที่ปลูกอยู่บริเวณริมแม่น้ำแม่ตื่น ผู้ที่ปลูกยาสูบ

สวนใหญ่เป็นคนทีสุบยาเป็นประจำ เมื่อปลูกแล้วได้ปริมาณมากจะขายได้ก็แพงขายด้วย จนถึงปัจจุบันนี้ในบ้านห้วยไม้หก มีลุงสุแน สุจอ ทีปลูกยาสูบสำหรับบริโภคและนำขายภายในหมู่บ้าน โดยขายก้อนละ 10 บาท ลุงสุแน สุจอ เล่าให้ฟังว่าวันหนึ่ง ๆ จะขายได้ 10 – 20 บาท ก็นำไปซื้อกับข้าวกิน จากการสังเกตเห็นที่สวนยาสูบของลุงสุแน นั้น จะมีการปลูกพืชผักสวนครัวร่วมอยู่ด้วย เช่น ต้นหอม ผักชี ผักกาด และผักอื่น ๆ อีกหลายอย่าง ผักเหล่านี้ปลูกไม่มากจะเอาไว้สำหรับบริโภคในครอบครัว

จะเห็นได้ว่า การผลิตทางการเกษตรของบ้านห้วยไม้หก แต่เดิมจะปลูกหรือผลิตสำหรับบริโภคภายในครัวเรือน แต่ในปัจจุบันนี้มีการผลิตเพื่อยังชีพสำหรับบริโภคในครัวเรือน เมื่อมีผลผลิตเหลือพอกินพอใช้ก็นำไปแลกเปลี่ยนกับของจำเป็นที่ต้องใช้หรือจำหน่ายในหมู่บ้าน เช่น การปลูกข้าว ยาสูบ เป็นต้น นอกจากนี้ยังเริ่มมีการผลิตเพื่อขายเป็นรายได้นำเข้าสู่ครอบครัว นั่นคือการปลูกมะเขือเทศ ซึ่งสมัยก่อนไม่มีการปลูกมะเขือเทศสำหรับขาย ชาวบ้านเพิ่งเริ่มนำมะเขือเทศเข้ามาปลูกประมาณ 3 – 4 ปี ที่ผ่านมา ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงทางการผลิตที่เห็นได้ชัดมากที่สุดในบ้านห้วยไม้หก จากการสัมภาษณ์นายกุพอ จอโพ ว่าทำไมสมัยก่อนจึงไม่นำเอามะเขือเทศเข้ามาปลูก แล้วทำไมตอนนี้จึงเอามาปลูก นายกุพอ จอโพ เล่าให้ฟังว่าสมัยก่อนน้ำมีไม่พอสำหรับการปลูกอะไรทั้งนั้นเพราะว่าพอดึงดูร่อนน้ำก็แห้ง ไหลมาไม่ถึงพื้นที่นาของตน ก็เลยต้องปล่อยที่ดินว่างไว้ ในปัจจุบันที่ปลูกมะเขือเทศได้นั้น ซึ่งใช้พื้นที่เดียวกับบริเวณที่ทำนา พอหมดหน้านาก็เอามะเขือเทศมาปลูก ในบ้านห้วยไม้หกมีคนปลูกมะเขือเทศไม่มากนัก การปลูกมะเขือเทศ นายกุพอ เป็นผู้ติดต่อไปยังเจ้าวรรณที่อำเภออมก๋อยให้มาลงทุนให้ นายกุพอเป็นหัวหน้ากลุ่มหรือเป็นตัวแทนไปเอาเมล็ดพันธุ์ ยา ปุ๋ย ฮอริโมนต่าง ๆ มาให้ลูกสวนปลูก ได้ผลผลิตก็ส่งขายให้เจ้าวรรณทั้งหมด หักกับของที่ลงทุนก็จะเหลือกำไร ได้เท่าไรก็เป็นรายได้ของลูกสวนของตนเอง การปลูกมะเขือเทศเป็นการปลูกสำหรับขายเพียงอย่างเดียว ได้เท่าไรก็ส่งขายหมด เพื่อจะได้คุ้มกับทุนที่ไปเอามา ก่อนและได้กำหนดเป็นรายได้สู่ครอบครัว

1.3 การเลี้ยงสัตว์

การเลี้ยงสัตว์ในบ้านห้วยไม้หกมีมานานแล้ว สัตว์ที่เลี้ยงกันมา มี วัว ควาย หมู และไก่ สมัยก่อนชาวบ้านนิยมเลี้ยงวัวและควายไว้สำหรับใช้แรงงาน นำไปใช้ไถนาในฤดูทำนาและใช้บริโภคบางส่วน นอกจากนี้ก็จะเอาไว้ใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ เช่นเดียวกับ การเลี้ยงหมูและ

ไก่ แต่ต่อมาชาวบ้านก็เริ่มขายวัวและควายเพื่อไปซื้อรถไถนา ใช้ไถนาแทนควาย ในปัจจุบันการเลี้ยงวัว ควาย ก็เลี้ยงไว้สำหรับขายเพียงอย่างเดียว เหมือนลุงพาเตอะ ที่เลี้ยงวัว ควาย ขายอย่างเดียวไม่มีอาชีพอื่น ส่วนการเลี้ยงหมูมีบางส่วนเลี้ยงไว้สำหรับขายและใช้ในพิธีกรรมเช่นเดียวกับการเลี้ยงไก่

การเปลี่ยนแปลงการผลิตเพื่อขายเกิดขึ้นได้เนื่องจาก

1. ผู้นำมะเขือเทศมาปลูกคนแรกคือ นายภูพอ จอโพ ได้มีการติดต่อกับชุมชนภายนอกด้วยการซื้อของเข้ามาขายในหมู่บ้าน ได้ไปเห็นการปลูกมะเขือเทศจึงติดต่อนำเข้ามาปลูกในหมู่บ้าน
2. นายทุน (เจิวรรณ) เป็นผู้ลงทุนจำพวกเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ฮอริโมน ให้กับผู้ที่สนใจปลูกมะเขือเทศและรับซื้อผลผลิตที่ได้โดยหักกับทุนที่ลงไป นำผลผลิตที่ได้ส่งขายไปยังกรุงเทพฯ
3. เงินทุนในการจ้างแรงงาน การปลูกมะเขือเทศลำพังจะใช้แรงงานในครอบครัวไม่พอและไม่สามารถเอาวัน-ใช้วันกันได้ เพราะไม่ได้ปลูกกันทุกวันหรือเดือน ดังนั้นจำเป็นต้องมีทุนสำหรับจ้างแรงงาน
4. ที่ดินหรือพื้นที่ปลูก ถ้ามีพื้นที่ปลูกเป็นของตนเอง ก็จะมีโอกาสทำการเกษตรเพื่อขายได้มากเพราะถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของต้นทุนการผลิต
5. น้ำในการสร้างฝายที่กัวซอ ทำให้มีปริมาณน้ำเพียงพอต่อการปลูกมะเขือเทศ

2. อิทธิพลของระบบความเชื่อ และความสัมพันธ์ของชุมชนที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการผลิตทางการเกษตร

บ้านห้วยไม้หก มีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการผลิตทางการเกษตร ส่วนใหญ่จะเป็นพิธีกรรมในการปลูกข้าวทั้งการปลูกข้าวหว่านกล้า และการปลูกข้าวไร่ ซึ่งมีมานานจนถึงปัจจุบันนี้ชาวบ้านส่วนใหญ่นิยมปลูกข้าวหว่านกล้า ก็ยังคงมีพิธีกรรมที่เป็นความเชื่อในการผลิตอยู่ โดยที่พิธีกรรมต่าง ๆ ยังมีอยู่เหมือนเดิม แต่มีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะหรือรูปแบบบางอย่าง เช่น ในพิธีกรรมเกี่ยวกับการปลูกข้าวหว่านกล้า จะมีพิธีกรรมต่าง ๆ คือ การเลี้ยงผีฝาย การแหกข้าวเขี้ยว การแหกข้าวเม็ด พิธีกรรมเหล่านี้ต้องให้เครื่องประกอบพิธีหลายอย่าง ในสมัยก่อนจะต้อง

เลี้ยงด้วยไก่และเหล่า แต่ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นขนมกับน้ำธรรมดาแทน โดยที่ชาวบ้านให้เหตุผลว่า ใช้ไก่เลี้ยงหรือประกอบพิธีจะต้องใช้เวลามาก ถ้าใช้ขนมจะรวดเร็วและประหยัดกว่า ถ้าไม่ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ดังกล่าวก็ไม่ได้ จะต้องทำเพราะมีความเชื่อว่าถ้าไม่ประกอบพิธีเหล่านี้ จะมีอุปสรรคต่าง ๆ ในการปลูกข้าว ทำให้ได้ผลผลิตน้อยหรือไม่ได้ข้าวกิน หรือถ้ากินข้าวที่ปลูกนั้นจะทำให้เจ็บไข้ได้ป่วย ในส่วนของการปลูกข้าวไร้จะมีลักษณะทำนองเดียวกันกับการปลูกข้าวนาหว่าน คือ ถ้ายังคงปลูกข้าวไร้ก็ต้องประกอบพิธีกรรม แต่ในปัจจุบันการปลูกข้าวไร้มีน้อยลงหรือแทบจะไม่ทำกันเลย ถ้าไม่ได้ทำก็ไม่มีพิธีกรรมเหล่านี้

สำหรับการปลูกพืชอื่น ๆ เช่น มะเขือเทศหรือพืชผักสวนครัวต่าง ๆ ไม่ได้มีพิธีกรรมใด ๆ ทั้งสิ้น ด้วยเหตุผลที่ว่าไม่เห็นมีใครทำกันตั้งนานมาแล้ว ก็เลยไม่ทำกัน แต่บางคนก็ประกอบพิธีกรรมก็ได้ผลผลิตไม่ดี พอไม่ประกอบพิธีกรรมใด ๆ ปรากฏว่าได้ผลผลิตดีกว่า ก็เลิกประกอบพิธีกรรมเช่นกัน แต่บางคนบอกว่าได้ใช้พื้นที่ที่เดียวกับการปลูกข้าว ซึ่งได้ประกอบพิธีทุกปีอยู่แล้วจึงไม่ต้องทำพิธีอีก

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้การปลูกมะเขือเทศจะเป็นการปลูกเพื่อขาย ชาวบ้านก็ยังคงมีความเชื่อในเรื่องการเลี้ยงเจ้าที่เพื่อต้องการให้ดูแลปกป้องรักษาผลผลิตที่ได้ แต่เมื่อทำแล้วผลที่ได้ไม่เป็นไปตามต้องการก็เริ่มไม่นิยมทำกัน แต่กลับไปให้ความเชื่อถือในขั้นตอนการปลูกมะเขือเทศที่ได้ไปดูตัวอย่างมา ต้องทำตามทุกอย่างจึงจะได้ผลผลิตดีและมีกำไรมาก

จะเห็นได้ว่า อิทธิพลของความเชื่อในเรื่องของความสะอาดสุขภาพ ความทันสมัยที่ได้รับมาจากการติดต่อสื่อสารกับคนนอกชุมชน ทำให้ชาวบ้านมีความต้องการมีรายได้เป็นตัวเงินมากขึ้น เพื่อจะได้นำไปซื้อสิ่งของต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการดังกล่าว ทำให้นาการปลูกมะเขือเทศเข้ามาปลูกในหมู่บ้าน จากที่เคยผลิตเพื่ออยู่เพื่อกินจึงเปลี่ยนเป็นการผลิตเพื่อขาย

ในด้านความสัมพันธ์ของชุมชนนั้น ยังมีการเอาวัน-ใช้วันเหมือนกันกับสมัยก่อน แต่เริ่มมีการเปลี่ยนจากลักษณะของการแลกเปลี่ยนแรงงานกับแรงงาน เป็นการแลกเปลี่ยนแรงงานกับค่าแรง ทั้งนี้เนื่องมาจากการมีพื้นที่ปลูกข้าวนาหว่าน ชาวบ้านที่ต่างก็มีพื้นที่ปลูกข้าวก็จะมี การแลกเปลี่ยนแรงงานกับแรงงาน และชาวบ้านที่ไม่มีพื้นที่นา ก็จะแลกเปลี่ยนแรงงานกับข้าวเปลือก หรือเป็นการแลกเปลี่ยนแรงงานกับค่าแรง ซึ่งสมัยก่อนมีการเอาวัน-ใช้วันในลักษณะของการแลกเปลี่ยนแรงงานกับแรงงานมากกว่า เพราะมีการเอาวัน-ใช้วันทั้งการปลูกข้าวไร้และปลูกข้าวนา

หว่าน แต่เมื่อไม่มีพื้นที่ปลูกข้าวเนื่องจากถูกประกาศให้เป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ จึงต้องมาแลกเปลี่ยนแรงงานกับข้าวเปลือกหรือแลกเปลี่ยนแรงงานกับค่าแรงแทน

ในส่วนของ การปลูกมะเขือเทศ การใช้แรงงานอันดับแรกมาจากสมาชิกภายในครอบครัวเป็นหลักซึ่งไม่เพียงพอต่อการผลิต จึงต้องจ้างแรงงานมาช่วยเพื่อให้ทันและสอดคล้องกับขั้นตอนการปลูกมะเขือเทศตามที่ได้ไปดูตัวอย่างมา

จะเห็นได้ว่า ลักษณะความสัมพันธ์ของชุมชนได้เปลี่ยนไป การพึ่งพาอาศัยกันเหมือนแต่ก่อนลดลง เนื่องมาจากการที่ชาวบ้านออกไปรับจ้างนอกบ้าน การส่งลูกไปเรียนหนังสือนอกหมู่บ้าน ซึ่งจำเป็นต้องหาเงินเป็นค่าใช้จ่ายให้เพียงพอ และต้องขาดแรงงานในการผลิต ความสัมพันธ์ของชุมชนจึงเป็นลักษณะของการแลกเปลี่ยนกับเงินตรา ส่งผลให้ระบบการผลิตเป็นลักษณะของการผลิตเพื่อขาย ต้องจ้างแรงงานในการผลิต เพื่อให้ทันและสอดคล้องกับการผลิตและต้องผลิตให้ได้ผลผลิตมากได้กำไรมากเพื่อจะได้เพียงพอต่อการนำไปจ้างแรงงานด้วย

อภิปรายผล

จากการศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการผลิตทางการเกษตรของชุมชนชนบท ผลการวิจัยมีประเด็นที่น่าสนใจคือ ในการผลิตเพื่อขายของหมู่บ้านซึ่งได้แก่ การปลูกมะเขือเทศ เห็นได้ว่าในกระบวนการผลิตนั้นแตกต่างจากการผลิตเพื่อยังชีพหรือกึ่งยังชีพกึ่งขาย กล่าวคือ การผลิตแบบยังชีพ กึ่งยังชีพกึ่งขาย ในกระบวนการผลิตนั้นใช้ปัจจัยต่าง ๆ ที่ชาวบ้านมีอยู่และดำเนินการเองได้ แต่สำหรับการปลูกมะเขือเทศ ผู้ที่สนใจปลูกจะติดต่อกับนายทุนเพื่อมาลงทุนเป็นเมล็ดพันธุ์ ยาฆ่าแมลง ปุ๋ย ฮอริโมนต่าง ๆ รวมถึงการได้มาของขั้นตอนหรือวิธีการปลูกเพื่อให้ได้ผลผลิต แล้วนำผลผลิตที่ได้ส่งขายให้กับนายทุน โดยหักกับทุนที่นำมาลงซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพัน ซึ่งสอดคล้องกับที่ Roy, 1972 (อ้างใน ทรงศักดิ์ ศรีบุญจิตต์ และอารี วิบูลย์พงศ์, 2539, หน้า 5) พูดถึงการทำสัญญาผูกพันเป็นการทำสัญญาระหว่างเกษตรกรผู้รับซื้อ ซึ่งอาจมีเงื่อนไขผูกมัดมากน้อยในหลายลักษณะด้วยกัน ตัวอย่างเช่น มีความผูกพันเฉพาะด้านการผลิตโดยผู้ซื้อจัดหาวัสดุการเกษตร สิ้นเชื้อ และปัจจัยจำเป็นอื่น ๆ เกษตรกรจะเป็นรับภาระเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของราคาและปริมาณผลผลิตเอง แต่ผู้รับซื้อรับผิดชอบที่จะต้องรับซื้อผลผลิตจากเกษตรกร หรือมีความผูกพันเฉพาะการรับซื้อ หรือมีความผูกพันในด้านการผลิตและการประกันราคาขั้นต่ำโดยผู้รับซื้อในส่วนของลักษณะสัญญา อาจเป็น

การตกลงกันด้วยวาจาหรือลายลักษณ์อักษร ซึ่งการตกลงดังกล่าวจะกระทำก่อนที่จะทำการผลิตเสมอ

การปลูกมะเขือเทศเพื่อขายของหมู่บ้านนี้ เป็นการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันแบบไม่เป็นทางการ จะเห็นได้จากการติดต่อกันระหว่างนายทุนกับผู้สนใจปลูกเป็นการตกลงกันไม่มีการเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรอย่างเป็นทางการ โดยนายทุนจะให้การสนับสนุนปัจจัยการผลิต (เมล็ดพันธุ์ ยาฆ่าแมลง ปุ๋ย ฮอร์โมน) และรับซื้อผลผลิตรวมถึงแนะนำวิธีการปลูกหรือขั้นตอนการผลิตในขณะที่ผู้สนใจปลูกมะเขือเทศก็จะตกลงทำตามเงื่อนไขที่กำหนด เช่น การรวมกลุ่มของผู้ที่สนใจปลูกด้วยกัน การขนส่งทั้งในด้านการติดต่อรับปัจจัยการผลิต และการขนส่งผลผลิตเพื่อนำส่งขายให้กับนายทุน เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ประเทือง นรินทรางกุล ณ อยุธยา (2537, หน้า 70-73) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับการปลูกหอมหัวใหญ่ในแบบพันธะสัญญากล่าวว่า รูปแบบพันธะสัญญาแบบดั้งเดิมหรือแบบไม่เป็นทางการโดยทั่วไป คือ ความสัมพันธ์ในการเพาะปลูกระหว่างเกษตรกรกับกลุ่มทุนพ่อค้าในท้องถิ่น มีความสัมพันธ์เป็นพิเศษในทางธุรกิจกับกลุ่มพ่อค้าในเมือง หรือบริษัทส่งออกในลักษณะของการเป็นเครือข่ายทางการค้ามาก่อน หรืออาจจะเป็นความสัมพันธ์กันระหว่างเกษตรกรกับนายทุนเจ้าของที่ดินที่มีเครือข่ายความสัมพันธ์กับพ่อค้าก็ได้ โดยกลุ่มทุนพ่อค้าหรือเจ้าของที่ดินจะอยู่ในฐานะของการเป็นผู้อุปถัมภ์หรือคอยช่วยเหลือเกษตรกรในด้านต่าง ๆ หลายด้าน ทั้งการผลิต การจัดการตลาด รวมถึงช่วยเหลือด้านอื่น ๆ ที่เกษตรกรขาดแคลน สัญญาการเพาะปลูกจะเป็นการตกลงปากเปล่าไม่เป็นลายลักษณ์อักษรที่ระบุไว้เป็นทางการ

ในการผลิตทางการเกษตรของหมู่บ้าน เปลี่ยนจากการผลิตแบบยังชีพ พอกินพอใช้เป็นการผลิตเพื่อขาย มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านความสัมพันธ์ทางสังคมและวิถีชีวิตของชาวนาเหมือนกับ สุพัตรา สุภาพ (2516, หน้า 148) กล่าวถึงผลงานของ คาร์ล มาร์กซ์ ซึ่งเชื่อว่าพื้นฐานของสังคมคือความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในสังคม ความสัมพันธ์ทางการผลิตจะเป็นอย่างไรขึ้นอยู่กับสภาพเทคโนโลยีหรือระบบการผลิตในขณะนั้น

เมื่อการผลิตมีการเปลี่ยนแปลงไป ความสัมพันธ์ทางการผลิตได้มีลักษณะเป็นการแลกเปลี่ยนแรงงานกับค่าแรงหรือค่าจ้างเกิดขึ้น ดังที่ รัชนิกร เศรษฐรัฐ (2528, หน้า 201) กล่าวถึงผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่มีต่อความสัมพันธ์ของชาวนาว่า มีวิถีชีวิตมุ่งไปสู่การมีรายได้เป็นตัวเงินมากยิ่งขึ้น และกลายเป็นผู้บริโภคแบบเมืองมากขึ้น

การผลิตเพื่อขายหรือการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านนี้ ทำให้ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวบ้านเป็นไปในลักษณะการแลกเปลี่ยนแรงงานกับค่าจ้างแล้ว ยังทำให้เกิดความสัมพันธ์ของบุคคลในกลุ่มซึ่งจะต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขหรือยอมรับในข้อตกลงที่ตั้งไว้ เป็นความสัมพันธ์กันในลักษณะเชิงธุรกิจมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เฉลิม พยาราชฎูร์ (2542, หน้า 99) กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับกลุ่มว่า เมื่อเกิดกลุ่มการผลิตทางการเกษตรแบบมีพันธสัญญาขึ้นในชุมชน อันเนื่องมาจากการสร้างสัมพันธ์กับภายนอกทำให้เกิดความสัมพันธ์แบบใหม่คือ ความสัมพันธ์ระหว่างคู่สัญญา ซึ่งกลุ่มต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด และมีผลกระทบต่อระบบการผลิต มีการใช้แรงงานในเชิงธุรกิจมากขึ้น การว่าจ้างแรงงานเป็นรายวัน ใช้เงินเป็นค่าตอบแทนแรงงาน การใช้เงินทุนเพิ่มมากขึ้นในการแสวงหาเครื่องจักร เครื่องพ่นแรง สารเคมี ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ฮอริโมน ให้มีปริมาณเพียงพอกับพื้นที่ปลูกเพื่อให้ได้ผลผลิตมาก

นอกจากนี้การผลิตเพื่อขายยังได้ส่งผลกระทบต่อด้านความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนด้วย กล่าวคือ ชาวบ้านจะทำการผลิตตามขั้นตอนเพื่อให้ได้ผลผลิตมาก จึงทำให้ไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมของหมู่บ้าน ซึ่งตรงกับงานของ เฉลิม พยาราชฎูร์ (2542, หน้า 99) กล่าวว่า การไม่เข้าร่วมกิจกรรมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์กันของคนในหมู่บ้าน ทั้งคนเข้าร่วมกิจกรรมและผู้ไม่เข้าร่วมกิจกรรม เกิดการตำหนิ ตีเตียน ชุบซิบบินินทาระหว่างกลุ่มคน แต่ในขณะเดียวกันยังเพิ่มความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนในหมู่บ้านเฉพาะกลุ่ม กลุ่มทางการเกษตรมีการสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มและบุคคลภายนอกทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐและเอกชนมากขึ้น ฟังพาลหักวิชาการ ความรู้ ข้อมูลข่าวสาร จากแหล่งความรู้ภายนอกชุมชนเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนเองในเชิงเศรษฐกิจ แต่สำหรับกลุ่มภายในชุมชนนับวันเริ่มเห็นห่างมากยิ่งขึ้น

การผลิตแบบยังชีพ ผลิตเพื่ออยู่เพื่อกินในการผลิตจะอาศัยทรัพยากรจากธรรมชาติ เช่น การเข้าป่าหากิน ในการผลิตข้าวก็ดำเนินการผลิตเป็นไปตามธรรมชาติ ตามขั้นตอนที่ได้ทำกันมาตั้งแต่สมัยก่อน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าในการผลิตแบบเดิม ยังส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติไม่มากนัก ซึ่งต่างกับการผลิตเพื่อขาย จะเห็นได้ว่าในการผลิตเพื่อขายได้นำเอาเทคโนโลยีแบบใหม่เข้ามาใช้ ไม่ว่าจะเป็นปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ฮอริโมนต่าง ๆ เพื่อให้ได้ผลผลิตดีโดยไม่ต้องคำนึงถึงผลกระทบที่ตามมาว่าอาจทำลายความสมดุลของสภาพดิน ทำให้ผลิตพืชอื่น ๆ ได้ยาก หรืออาจเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่อยู่บริเวณใกล้เคียง ซึ่งสอดคล้องกับ อรุณ พรหมเทพ (อ้างใน เสรี พงศ์พิศ, 2531, หน้า 328) กล่าวว่า การนำเทคโนโลยีการเกษตรสมัยใหม่

เข้ามาเพื่อเพิ่มผลผลิตของไร่นา เช่น การใช้เครื่องจักรกลการเกษตร การใช้ปุ๋ยเคมี การใช้สารเคมีปราบโรคและแมลงศัตรูพืช สิ่งเหล่านี้ล้วนมีผลกระทบต่อสมดุลของธรรมชาติแวดล้อม หากชาวไร่ชาวนา ผู้ที่เอาไปใช้มิได้มีความรู้ในการใช้และมีความระมัดระวังเพียงพอ การเพิ่มผลผลิตในลักษณะโดยละเลยปัญหาทางนิเวศวิทยาจะเป็นการเพิ่มทุนการผลิตจนถึงจุดหนึ่งก็จะขายได้ไม่คุ้มทุน

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ศึกษาเพียงหมู่บ้านเดียว ในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงการผลิตทางการเกษตรของชุมชนชนบท จากการผลิตเพื่อยังชีพไปสู่การผลิตเพื่อขาย ผู้วิจัยขอแนะนำเสนอนี้

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้

จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า หมู่บ้านนี้เริ่มมีการผลิตเพื่อขายในลักษณะเป็นสัญญาผูกพันระหว่างผู้ผลิตกับนายทุน ในกระบวนการผลิตเพื่อให้ได้ผลผลิตมากและมีรายได้สูงนั้น จะได้มาจากคำแนะนำของนายทุน หากนักพัฒนาหรือผู้ที่ทำงานกับชุมชนจะเข้าไปส่งเสริมให้ชุมชนทำการผลิตเพื่อขาย อาจจะนำผลการวิจัยครั้งนี้ไปศึกษาเพื่อให้เกิดความเข้าใจในการผลิตที่มีอยู่มาเป็นแนวทางในการแก้ไขปรับปรุงในระบบการผลิตให้ดีขึ้นได้

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

เมื่อในหมู่บ้านมีการเกษตรแบบสัญญาผูกพันนี้เกิดขึ้น ควรศึกษาต่อไปในแง่ของผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในสังคม อาจเป็นในด้านความสัมพันธ์ทางสังคม การพึ่งพาอาศัยกันหรืออาจจะศึกษาในแง่ของเครือข่ายทางการผลิตของการเกษตรแบบนี้